

AZ INTERKULTURÁLIS KERT FOGALMA A MAGYAR KONTEXTUSBAN

THE NOTION OF THE INTERCULTURAL GARDEN IN HUNGARIAN CONTEXT

SZERZŐ/BY: FÁCZÁNYI ZSUZSANNA,
BALOGH PÉTER ISTVÁN

A városi közösségi kert elmélete és gyakorlata Magyarországon is egyre ismeretlenebb.¹ A kertek alapításánál a hangsúly a közösségi tapasztalaton, a természet iránti igényen, a környezettudatos város-használton és kevésbé a mennyiségi termelésen van. Társadalmi háttérük és céljuk sokrétű. Az interkulturális kert a közösségi kert egy fajtája, mely az élelem megtermelésének élményét, a föld és a természet közelségének elemi erejét használva bevándorlók, menekültek, városi kisebbségek, be nem fogadott kultúrával élő csoportok kapcsolódását, összefonódó közösségek alakítását szociális eszközként segíti. (1. kép)

Meggyőződésünk, hogy az interkulturális kert-típusnak helye és társadalmi alapja van a magyar városi környezetben is, ezért célunk, hogy működését a magyar várost használókkal és alakítókkal megismertessük, elemzésével alkalmazásának kérdéseit átgondoljuk, egyben az interkulturális kert magyar definícióját meghatározzuk.¹

VÁROSI KERT - VÁROSI
MEZŐGAZDASÁG - KÖZÖSSÉGI KERT

Két urbanisztikai kontextus

A városi ember természeti környezethez való viszonya a 19. század elején a városi

szövet drámai sűrűsödése és terjeszkedése által megváltozik. Az európai ipari nagyvárosok történeti központjainak, munkásnegyedeinek rossz életkörülményeire változást keresve „az urbanisztikai gondolkodás szükségszerűen a társadalmi és politikai kérdések felé orientálódik (...) Nyugat-Európában ez a szociál-utópiák idősza. Kialakul az urbanisztikai gondolkodás egyik sajátos ága, megteremtve a társadalmi és életmódkísérletek hagyományát, és vele a konkrét fizikai környezet alakításának új módszerét is”² (Owen, Fourier, Morris). Az Amerikában megjelent antiurbánus modellek a városból kivonulást, a rurális világba való visszatérést látták megoldásnak (Olmsted, Wright), Európában a munkáslakótelepek koncepcióját továbbgondoló kertváros-elképzelés képviselői az urbánus és rurális értékek egyensúlya érdekében, a várost gyógyító szándékkal strukturalták át (Howard, Unwin).³ Howard egyszerűen fogalmaz: „önmagában sem a város, sem a vidék nem alkalmas arra, hogy teljes egészében megvalósítsa azt az életformát, amely valóban összhangban van az emberi természettel. Az embernek egyaránt kell részesednie a társas élet és a természeti szépségek örömeiben.”⁴

Az utóbbi évtizedben megfigyelhető közösségi urbanizmus megvalósult civil

¹ Az interkulturális kertforma elméleti háttérével foglalkozunk, kialakulásának történetét, hatását forráskutatás alapján vizsgáljuk, az irodalom áttekintésének, releváns gondolatok kiemelésének és összefüggésbe állításának módszerét használjuk. Jelentős a városi közösségi kertek három évtizedével foglalkozó nemzetközi kutatási anyag, ezen belül az interkulturális kerteket elemző német, leginkább szociológiai szempontú irodalom – Christa Müller munkássága meghatározó. A magyar szakirodalom alábbi forrásaiban kerül az interkulturális kertemléítésre: Dobránszky Julianna (2012). A városi paradicsom. A közösségi kertek lehetséges szerepe a városfejlesztésben budapesti példák vizsgálatán keresztül. Budapesti Corvinus Egyetem. Gazdálkodástudományi Kar: szakdolgozat; György Bálint (2014). Közösségi kertek. Kisközösségek a fenntarthatóbb városi életért. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, Szociológiai Szak: szakdolgozat; a Rosta Gábor által jegyzett Városi Kertek Egyesület irásai. <http://www.varosikertek.hu/?2015.03.27>; HORTIS (Horticulture in Town for Inclusion and Socialisation) - Városi Közösségi Kertészkedésért projekt az Európai Unió „Egész Életet át Tartó Tanulás” program keretén belül (2013-2014). <http://www.hortis-europe.net/hu/project/about-the-project/> 2015.03.27.

² Jelenleg közel 25 működő, további 4 induló budapesti közösségi kertről tudunk.

³ Meggyesi Tamás (2005). A 20. Század urbanisztikájának útvesztői. Budapest: Terc. p. 15.

⁴ Meggyesi Tamás (2005). Uo. pp. 15-66.

1

1. kép/pict.:
Nyitott
interkulturális kert
„Prinzessingärten”
Berlin, 2011. / Open
intercultural garden
„Prinzessingärten”
Berlin, 2011.

(FORRÁS/SOURCE:
PHOTO MARCO
CLAUSEN, 2011.)

The theory and practice of the urban community garden is becoming better known in Hungary too.¹ In these gardens there is less emphasis on quantitative production than on environmentally conscious urban living, community experience or the demand for nature. Its purpose and social background are multifold. The intercultural garden is a type of community garden that offer the enjoy of food production and the proximity of earth and nature, as a social instrument helps the formation of interwoven communities and the connection of immigrants, refugees, urban minorities and of those who practice an unharboured culture. (1.picture)

It is our firm belief that the intercultural garden type has a place and a social ground in the Hungarian urban environment, thus our goal is to familiarize users and shapers of Hungarian cities with its operation, consider the questions of its implementation by analysis, and also to determine its Hungarian definition.¹

CITY GARDEN – URBAN AGRICULTURE –
COMMUNITY GARDEN

Two contexts of urban studies

The relationship of the urban man and the natural environment changes in the

beginning of the 19th c. by the expansion and dramatic condensation of urban tissue. Seeking solutions to the bad conditions of life in the slums, in the historical centers of big European industrial cities, "urbanistic consideration inevitably orientates towards social and political questions (...) this is the time of social-utopias in Western Europe. A unique branch of urbanistic consideration develops, creating the tradition of social and lifestyle experiments and with that a new way of shaping the tangible physical environment."² (Owen, Fourier, Morris) The anti-urban models that emerged in the United States saw the withdrawal from the city, the return to the rural area as the solution (Olmsted, Wright). The representatives of the garden city (that is the developed concept of workers' slums) in Europe, for the balance of urban and rural values, restructured the city with the intention of recovery (Howard, Unwin).³ Howard simply states: "Neither the city, nor the countryside are feasible by themselves to fully realize the form of life that is in concordance with human nature. The man has to receive a share of social life and natural beauty alike."⁴

In the observable community urbanism of the last decade's realized civil initiatives the inhabitants' need for

i We are concerned with the background of the intercultural garden form, we examine the history of its evolution and its effects using the method of researching sources, reviewing the literature, highlighting relevant thoughts and putting them into context. The international research material concerning the three decades of urban community gardens is significant, among these the most defining are mostly German researches analyzing the intercultural gardens, mainly from a sociological perspective - the works of Christa Müller are essential. The Hungarian academic literature takes note of the intercultural gardens in the following sources: Dobránszky, Julianna (2012). Urban paradise. Potential role of the community gardens in urban development. Case studies in Budapest. Budapesti Corvinus University. Faculty of Economy; Thesis; György, Bálint (2014). Community gardens. Small communities for the sustainable urban life. Eötvös Loránd University og Sience, Faculty of Social Sciences: Thesis; Writings of the Hungarian Urban Gardens Association, put to paper by Gábor Rosta. <http://www.varosikertek.hu/2015.03.27>; HORTIS (Horticulture in Town for Inclusion and Socialisation) - Urban Community Gardening project in the ground of the European Union's "Lifelong Learning" program (2013-2014). <http://www.hortis-europe.net/hu/project/about-the-project/2015.03.27>.

1 We currently know of nearly 25 operating and 4 starting community gardens in Budapest.

kezdeményezéseiben a városban lakók természet iránti igénye felszínre kerül, „láthatóvá” válik. Polyák Levente szerint a városok jövőjét a nagyszabású beruházások helyett egyre inkább előtérbe kerülő kisléptékű, gyakran ideiglenes, közösségorientált beavatkozások határozzák meg, amelyet az építész, tájépítész és designer szakma támogatni tud. „A közösségi kertek, az informális építészeti, az önszerveződő városfejlődés gondolata mára kilépett az ellenkultúra és a társadalmi periféria világából, a szakmakritika a szakma részévé vált, (...) a civilség és szakmaiság, az informális és formális közötti egyensúly kulcskérdés lehet a várospolitikában.”⁵

A városi „termelő” mezőgazdaságról Az iparosodás a városokat ellátó mezőgazdasági területek helyzetét és sorát is megváltoztatta. Példaként vehetjük Pest-Budát, melynek a 19. század elejétől kezdődő erőteljes növekedése során, később Nagy-Budapest létrejöttével az addig a várost körülvevő és ellátó települések mezőgazdasági területei a főváros részévé váltak. A közép- és kisbirtokok az árutermelő kertgazdálkodáson, a szántóföldi zöldségtermesztésen keresztül továbbra is kapcsolódtak az immár megnövekedett fővárosi keresletet ellátó mezőgazdasági övezethez. Szerepüket a szállítási árak csökkenése, telekspekulációs szempontok, az 1970-es és 80-as évek lakásépítési hulláma során a lakótelepek, külső városközpontok kiépítése, illetve a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság uralkodóvá tétele gyengítették. Számottevő, jórészt a nagyüzemi művelésre kevésbé alkalmas földterületek maradtak parlagon.⁶ A külső kerületek mezőgazdasági területei a rendszerváltás utáni évtizedekben sorra tartalék, fejlesztési területbe sorolódtak át. A fővárosban tehát mezőgazdasági termelés, lényegében, még a belső agglomerációs gyűrűben sincs.

A művelt termőterületek visszaszorulása az urbanizációs folyamatok hatására

a várostérségekben általános tendencia. A mezőgazdaság akkor foglalt új területet a városi környezetben, amikor gazdasági válság, háború okozta élelemhiány kényszerében, leginkább központi propaganda hatására városi szabadterek, közterek és parlagok váltak a zöldségtermesztés helyszínévé (Liberty Gardens; Victory Gardens). A háborús és válságkorszakok az önellátás megteremtésén túl egyfajta patriotizmust testesítettek meg. 1944-re az USA-ban a zöldségtermelés 44%-át biztosították a „Győzelmi Kertek”.⁷ E kertek többsége a gazdasági fellendüléssel, az ellátási biztonság javulásával fokozatosan megszűnt.

Jelentős városi mezőgazdasági területként tekinthetünk az Európában mai napig elterjedt családi kiskertekre is (Kleingärten, allotments, zártkertek). Az iparosodás, az urbanizáció terjedésével világszerte megnövekedett a városi kertek iránti kereslet. A civil kezdeményezés példáját követő kiskertek Németországban Schrebergarten⁸ néven váltak ismertté; jelenleg 46.000 hektár területet foglalnak el az országban.⁹ Magyarországon az első világháború idejében alakultak ki az első munkás- és bányászkeretek, amelyeket további munkáskertek, kertegyesületek létrejötte követett. A hatvanas években, a termelő szövetkezeti rendszer földrendezése során a nagyüzemi használatra kevésbé alkalmas területeken kertgazdasági övezeteket, ún. „zártkerteket” hoztak létre, amelyek a faluról városba költöző tömegek számára – többnyire tartós bérleti szerződéssel – a kertgondozás élményét és hasznát nyújtották. A hetvenes évektől kezdődően a városok körüli perifériális zónákban is egyre több kiskertövezet alakult ki; jelenleg Magyarországon mintegy 200.000 hektár termőterület tartozik a zártkert, ill. a jelenlegi terminológia szerint a „kertés mezőgazdasági övezet” kategóriájába, összesen 1,15 millió nyilvántartott földrészlettel.¹⁰ Az Európa szinte minden országában megtalálható kiskertek, a városi

4 In: Vidor Ferenc (1979). *Urbanisztika - válogatott tanulmányok*. Budapest: Gondolat. p. 90.

5 Polyák Levente (2012). *Közösségi urbanizmus: három kiállítás az informális új építészetéről*. In: Balkon, 2012/10. Dunakeszi: Poligráf Könyvkiadó. pp. 12-16.

6 Buskó Tibor László (2001). *A Centrum-periféria relációk Budapest és Rákospidék között (1872-1990) avagy egy integrációs folyamat tanulságai*. In: *Tér és Társadalom*, XV. évf. 3-4., pp: 131-152.

7 Rosta Gábor (2013). *Közösségi kertek. Szomszédági közösségek. Városi mezőgazdaság. Városi Kertek Egyesület*.

8 Rosta Gábor (2013). *Közösségi kertek. Szomszédági közösségek. Városi mezőgazdaság. Városi Kertek Egyesület*.

9 Wikipedia : Kleingarten. <http://de.wikipedia.org/wiki/Kleingarten> 2015.03.23.

10 Wikipedia : Kleingarten. <http://de.wikipedia.org/wiki/Kleingarten> 2015.03.23.

nature materializes, becomes "visible". According to Levente Polyák, the future of cities will be determined by small-scale, often temporary, community oriented operations coming into prominence (that can be supported by the architect, landscape architect or designer professions), instead of large-scale investments. *"The community gardens, the informal architecture, the idea of self-organized urban development today have exited the world of counter-culture and social periphery, the professional criticism has become a part of the discipline, (...) civilism and professionalism, the balance between formal and informal could be a key question in urban politics."*⁵

The "productive" urban agriculture
The industrialization has changed both the position and the destiny of city supplying agricultural areas. We can consider Pest-Buda as an example, which, during the severe growth from the beginning of the 19th c., later with the emergence of Great-Budapest, incorporated the surrounding agricultural areas that used to supply it, into the capital. The small and medium holdings still remained connected to the agricultural area that supplied the - this time - increased demands of the capital, through production horticulture and field vegetable growing. Their role was weakened by the decrease of transport prices, land speculation interests, the erection of housing estates and external city centers during the housing wave of the 1970's and 80's, and the socialist idea of governing large-scale agriculture. Considerable lands, mostly those that are less suitable for large-scale production, remained uncultivated.⁶ The agricultural areas of the external districts were consequently charted as reserve development areas in the decades following the democratic transformation. Thus there is no agricultural production in the capital, essentially not even in the inner agglomeration ring.

The repression of cultivated lands due to urbanization processes in urban areas is a general tendency. The only time when agriculture conquered new territories in urban environments was when, forced by economic recession or food shortages caused by war, mostly by influence of central propaganda, open urban spaces, public squares and fallows became places of vegetable growing (Liberty Gardens; Victory Gardens). The war and recession gardens embodied also a kind of patriotism next to self-sufficiency. By 1944, 44% of vegetable production in the United States was secured by "Victory Gardens".⁷ Most of these gardens slowly ceased to exist with the economic upswing and the improvement in the security of supplying.

We can consider small family gardens (Kleingärten, allotments, garden-plots), that are still common in Europe, as notable urban agricultural areas. The demand for urban gardens has increased worldwide by the expansion of industrialization and urbanization. Small gardens following the example of civil initiatives are known as Schrebergarten⁸ in Germany, currently occupying 46.000 hectares of land in the country.⁹ The first workers' and miners' gardens in Hungary evolved in the times of WW1, which was followed by the emergence of new workers' gardens and garden associations. In the 60's, by the land management of the collective farm system, in the lands that were less suitable for large-scale use, horticultural areas (so-called "garden-plots") were created, which gave the enjoyment and benefits of gardening to the crowds that moved to the city from the country (with fixed tenancy contracts). Starting in the 1970's, more and more small garden areas emerged in the peripheral zones surrounding the cities as well. Currently in Hungary around 200. 000 hectares of crop land belongs to the category of "garden-plot", or, in current terminology, the category of "garden agricultural area", with a total of 1.15 million

2 Meggyesi, Tamás (2005). *The cobwebs of the urbanism of the 20th c.* Budapest: Terc. p. 15.

3 Meggyesi, Tamás (2005). *Ibid.* pp. 15-66.

4 In: Vidor, Ferenc (1979). *Urbanism - selected studies.* Budapest: Gondolat. p. 90.

5 Polyák, Levente (2012). *Community urbanism: Three exhibitions on the new architecture of informality.* In: Balkon, 2012/10. Dunakeszi: Poligráf Könyvkiadó. pp. 12-16.

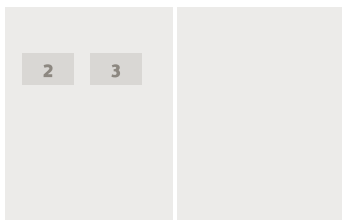
6 Buskó, Tibor László (2001). *The centrum-periphery relations between Budapest and the Rákos area (1872-1990) teaching from an integrations process.* In: Tér és Társadalom, XV. Vol. 3-4, pp: 131-152.

7 Rosta, Gábor (2013). *Community gardens. Neighbourhood communities. Urban agriculture.* Budapest: Városi Kertek Egyesület (Urban Gardens Association).

8 Their origin in German territory can be traced to D. G. M. Schreber, a doctor in Leipzig. Realising his disciples, a school principal named E. I. Hauschild heading a civil initiative in 1864 established a p.e. and play ground for the children called "Schreberplatz". The target was to educate the rarely exercising, malnourished city youth about a healthy lifestyle with gymnastics grounds and a later formed garden. Gardening remained the responsibility of the parents, who later created a garden plot association. The idea spread, following their example garden plot communities emerged city wide. The permeation and the effects of the "Schrebergarten", the community gardens and the "International Garden" model show a parallel: an accomplished and of proved value civil initiative swollen into a movement.

9 Wikipedia : Kleingarten. <http://de.wikipedia.org/wiki/Kleingarten> 2015.03.23.

2. kép/pict.:

Városi parlag, későbbi közösségi kert helyszíne, Moritzplatz Berlin, 2009. / Urban fallow later scene of a community garden, Moritzplatz Berlin, 2009.

(FORRÁS/SOURCE: [HTTPS://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/39367406@NO4/5340947790/IN/PHOTOSTREAM/](https://www.flickr.com/photos/39367406@NO4/5340947790/IN/PHOTOSTREAM/))

3. kép/pict.:

A közösség és a kert kialakítása / Work up

of the community and the garden

(FORRÁS/SOURCE: [HTTPS://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/39367406@NO4/11545740834/IN/PHOTOSTREAM/](https://www.flickr.com/photos/39367406@NO4/11545740834/IN/PHOTOSTREAM/))

lakókörnyezetből való kiszabadulás és az élettér bővítésének lehetőségét jelentették, s kezdetben emellett általános volt, hogy a városi lakosság saját fogyasztásra zöldséget, gyümölcsöt termelt. Ám a nyolcvanas évektől a zártkertek kezdtek átalakulni üdülőkertekké, díszkertekké és lakóterületté.¹¹ Újabban megfigyelhető a pihenésre használt kiskertek funkcióváltása, amely ismét az aktív mezőgazdasági termelést célozza.

Gazdasági kényszer okozta Kuba élelmiszerellátásának metamorfózisát. Az 1989-92 években a szovjet blokk összeomlása, valamint az ezt követő USA embargók az ország kereskedelmi kapcsolatainak elvesztését, az importból származó élelmiszer, valamint a műtrágyák, növényvédő szerek és az üzemanyag elmaradását eredményezték, aminek következményeképpen a kubai mezőgazdaságban az 1960-as évektől jellemző kemizált, gépesített, nagyüzemi gazdálkodás és az élelmiszerellátás fenntarthatatlanná vált. A súlyos élelmiszerkrízis hatására elindult „Revolucion Verde”-nek nevezett civil önálló mozgalom az állam extenzív városi kertek alapításával, technológiai, információs segítséggel és kedvezményekkel hatékonyan támogatta. Havannában 1997-től a városi termelés 15,092 hek-

tár területen folyik, vegyszermentes módon.¹² 2001. évi adatok szerint a kubai városi mezőgazdaság az össztermelésre vetítve a rizs 64%-át, a zöldség 58%-át, a gyümölcs 39%-át termelte meg.¹³

A fenyegető ökológiai problémák az utóbbi évtizedben egyre többeket foglalkoztatnak. A határt nem ismerő szállítási logisztika, a prognosztizált olajválság, az élelmiszertermelésre rendelkezésre álló földterület és a népesség viszonyának változása által felvetett kérdésekre javasolnak innovatív, ám sajnos gyakran csúcstechnológián alapuló, így jelentős energia- és költségigényű megoldásokat nagyléptékű városi mezőgazdasági projektek. A „Vertical Farming” irányzat a városi területből keveset foglalva, egymásra rétegezve alakít ki mesterséges fényforrást használó, víztakarékos, élelmiszer-termelő „épületeket”. A Swiss UrbanFarmers által megvalósított „LokDepot rooftop farm” Baselben a városi lapostetők felületének hasznosítását tűzte ki célul; kutatásuk a városi lapostetős felületek termőterületként való hasznosításának távlatát nyitja meg. A holland van Bergen Kolpa Architect-en által tervezett, bő 1600 hektáros, termelő „Landscape Supermarket” mesterséges klimatikus paramétereket előállítva minden fő élelmiszercsoport megtermelését

11 Ónodi Gábor, Cros Kárpáti Zsuzsa (2002). A kerteségek és a kertkultúra eredete, alakulása Magyarországon II. In: Falu, Város, Régió 2002/2., pp.12-18.

12 M.A.Alieri, N.Companioni, K.Cañizares, C.Murphy, P.Rosset, M.Bourque, C.I.Nicholls (1999). The greening of the “barrios”: Urban agriculture for food security in Cuba. In: Agriculture and Human Values 16. pp. 131-140.

13 RUAF (2001). City Report: Cuba; Ciudad de Habana. Published by the Urban Agriculture Magazine - World Food Summit. The 5 Years later Special Edition. p. 13. In: Robert Marc Gensch (2005). Urbane Landwirtschaft in Havanna. Beitrag zur Steigerung des ökosystemaren Wirkungsgrades innerhalb des urbanen Siedlungszusammenhanges. Technische Universität Berlin: szakdolgozat.

documented land parts.¹⁰ The small gardens that are found in almost every state of Europe meant a break away from the urban residential environment and the possibility of the extension of living space, and in the beginning it was regular that the residents of the city grew fruits and vegetables for themselves. But from the 80's the garden-plots started to transform into resort gardens, ornamental gardens and living space.¹¹ Recently there is a noticeable change of function in the small gardens used for relaxation, which targets active agricultural production again.

The metamorphosis of Cuba's food supplying was caused by economic pressure. The fall of the Soviet block between 1989-92, followed by embargos of the U.S. led the country to shortages by the loss of its trade relationships, as well as its food, artificial fertilizer, pesticide and fuel import, which resulted in the unsustainability of the chemically, mechanized large-scale farming and food supplying, prominent from the 1960's. The civil self-sufficient movement called "Revolución Verde", that was created by the effect of the severe food crisis, was effectively supported by the state with the founding of extensive urban gardens, technological and informational support and benefits. Since 1997 the urban production is ongoing in 15.092 hectares in Havana, without using chemicals.¹² According to 2001 data, the Cuban urban agriculture, compared to all production, supplied 64% of rice, 58% of vegetables and 39% of fruit production.¹³

More people have been intrigued by the threatening ecological problems in the last decade. Large scale urban agricultural projects attempt to answer questions (raised by transport logistics that knows no boundaries, a prognostized oil crisis or the change in the relationship of the population and the available land for food production) with innovative solutions, but, sadly, often with advanced technology which consequently require

significant energy and funding. The "Vertical Farming" trend developed food producing "buildings", layered on each other (occupying little urban territory), that are using artificial light sources and are consuming water economically. The "LokDepot rooftop farm" (accomplished by the Swiss Urban Farmers) in Basel aimed to make use of the city's flat roof surface; their research opens a new range in making use of urban flat roof surface as crop land. The approximately 1600 hectares of "Landscape Supermarket", designed by the Dutch van Bergen Kolpa Architecten, plans on producing and selling each main food group with creating artificial climatic conditions, in the Netherlands' most densely populated "Randstad" area.

About Community Gardens

The establishment of the first community garden¹⁴ is thanks to an urban activist group of New York City in the beginning of the 1970's. Liz Christy and the "Green Guerillas", having been fed up with the deterioration of the urban environment and the neglected state of unbuilt plots, threw "flowerseed-bombs" over the fences advertising the recycling of the earth; then they founded the "Bowery Houston Farm and Garden" community garden. Thus their main goal was not production, but the improvement of the urban environment by creating an active neighborhood community. Gardens following their example formed into the "American Community Gardening Association" in 1978, the idea of European community gardening is also based on their movement.¹⁴

In Western-Europe the 21st c. economic recession could help urban usage into a paradigm shift, as all recessions bring a possibility for renewal. The intentional shaping of communities, the insight and recollection of the culture of self-sufficiency¹⁵ and the intention to consume only local products form the pivotal points of this. City gardens can

ii In: (Dobránszky 2012.) *see.(ii) endnote: "the term community garden was probably used first by Charles Lathrop Pack in the United States in the first written guideline of "The War Garden Victorious" movement. (In: Faurest, 2008) "Under the term community garden we usually mean such an open space as where the local community grows food products or flowers." (Holland 2004; Pudup 2008; Kingsley et al. 2009, quoting Guitart et al 2012) "The urban gardens are living green surfaces in the tissue of the city, fulfilling a variety of functions: crops can be cultivated in them, are locations of social events, are places of relaxation and recreation. (Homepage of the Hungarian Urban Gardens Association). From the rules of the Leonardo Community Garden: "the Community Garden is a limited use public space, green space created for the purpose of community building, environmental protection, self-sufficiency, building and gardening by way of civil self-organisation. Its primary purpose is to help sustain the households and the lives of the members of the community, and next to that contributes to health preservation. The Community Garden consists of Parcels and the Collectively Cultivated territories."*

10 Agrár Élet Magazin. <http://www.agrarelet.hu/2014/07/agrarjog-rovat-agrar-élet-magazin-3-szamabol/> 2015.05.05.

11 Ónodi, Gábor; Cros Kárpáti, Zsuzsa (2002). *Origin and shaping of the gardens and the garden-culture in Hungary II.* In: Falu, Város, Régió 2002/2., pp.12-18.

12 M.A.Alieri, N.Companioni, K.Cañizares, C.Murphy, P.Rosset, M.Bourque, C.I.Nicholls (1999). *The greening of the "barrios": Urban agriculture for food security in Cuba.* In: *Agriculture and Human Values* 16. pp. 131-140.

13 RUAF (2001). *City Report: Cuba; Ciudad de Habana.* Published by the Urban Agriculture Magazine - World Food Summit. The 5 Years later Special Edition. p. 13. In: Robert Marc Gensch (2005). *Urbane Landwirtschaft in Havanna. Beitrag zur Steigerung des ökosystemaren Wirkungsgrades innerhalb des urbanen Siedlungszusammenhanges.* Technische Universität Berlin. Thesis.

14 American Community Gardening Association. <http://www.greenguerrillas.org/history> 2015.03.24.

15 Rosta, Gábor (2013). *Ibid.*

és értékesítését tervezi, Hollandia legsűrűbben lakott – „Randstad” – területére.

A közösségi kertekről

Az első közösségi kert¹¹ alapítása az 1970-es évek elején New Yorkban egy városi aktivistacsoportnak köszönhető. Liz Christy és a „Green Guerillas” a városi környezet minőségének romlását, beépítetlen telkek elhanyagoltságát megelégtelve „virágmag-bombákat” dobáltak át a kerítéseken, a földterület újrahasznosítását hirdelve, majd megvalósították a „Bowery Houston Farm and Garden” közösségi kertet. Fő céljuk tehát nem a termelés volt, hanem a városi környezet minőségének javítása aktív szomszédsági közösség létrehozása által. 1978-ban a példájukat követő kertek a jelenleg is aktív „American Community Gardening Association” alkották, mozgalmukra épül a közösségi kertészkedés gondolata Európában is.¹⁴

Nyugat-Európában a 21. századi gazdasági válság paradigmaváltást segíthet a városhasználatban – ahogy minden válság magában hordozza a megújulás lehetőségét. Ennek sarokpontjait a közösségek tudatos alakítása, az önelátás kultúrájába való betekintés, vagy visszaemlékezés,¹⁵ valamint a kizárólag közelben termelt élelmiszer fogyasztásának szándékai alkotják. Az új városi élet fontos helyszínei lehetnek a városi kertek (2. kép, 3. kép). „Ha csak élelem-termesztésként fogjuk fel, a városi mezőgazdaság eredményei szerények” – írja a közösségi kertek mozgalmáról Rebecca Solnit. „De ha a megértés, közösség és társadalmi átalakulás katalizátoraiként gondolunk rá, ezek az eredmények sokkal jelentősebbek. A városi farmok és kertek a világ megváltoztatásának sajátos módjai. (...) Olyan eszközök, amelyek segítenek gazdaságról, léptékekről, igazságságról, örömről, munkáról, egészségről és a jövőről gondolkodni.”¹⁶ Christa Müller, a városi kertekkel foglalkozó, témában meghatározó munkásságú szociológus a kertek városra gyakorolt hatá-

sában komoly lehetőséget lát a városi élet fenntarthatóvá tétele, a környezet-tudatosság, a gazdálkodó újrahasznosítás érdekében.¹⁷ A városi kerteket jellemezve hangsúlyozza, hogy „ez az újfajta kert tudatosan viszonyba állítja magát a várossal, párbeszédet kezdeményez vele. Semmiképpen nem szeretne az urbanitás alternatívájaként, vagy a város kipihenésére szolgáló helyként megjelenni – szándéka, hogy a város hiteles alkotóelemeként érzékeljék.”¹⁸ Célja, hogy példáját látva a város alakuljon a zöld, „földelt” életmódhoz, és gyakorolja a lassítás és a helyi sokrétűség élvezetét. Ahogy a kertváros mozgalom célja is inkább a város „gyógyítása” volt, a közösségi kertek esetében is ez szándék a fontos, ám a város gyógyításán túl erősödik egy másik szál, a társadalom gyógyításának szándéka is (4. kép, 5. kép, 6. kép).

AZ INTERKULTURÁLIS KÖZÖSSÉGI KERT

Multikulturalitás és interkulturalitás az integráció tükrében

A multikulturális és interkulturalis fogalmakat a magyar szakirodalomban főleg az oktatásmódszertan területén találjuk meg. Ludányi Ágnes tömören fogalmazza meg különbségüket: „míg a multikulturalizmus sokféleséget, az interkulturalizmus fogalma szociális kapcsolatokat, kommunikációt implikál.”¹⁹ A többségtől eltérő társadalmi réteghez vagy etnikai közösséghez tartozók esélyegyenlőségét célzó integráció fogalmának használatát is érdemes pontosítani. A fogalom általános használata megfelel a Magyar Értelmező Kéziszótár meghatározásának is: „az integráció különálló részeknek valamely nagyobb egészbe, egységbe való beillesztése, beolvadása, egyesülése”. Megtalálható azonban pl. a német Dudenben a fogalom ettől eltérő megközelítése, amely szerint „az integráció az egész helyreállítása, a különböző részekből létrehozott egység.”²⁰ Társadalmi integráció

11 In: (Dobránszky 2012.) lásd. (ii) végjegyzet: „a közösségi kert kifejezést valószínűleg Charles Lathrop Pack használta először az Egyesült Államokban a „The War Garden Victorious” mozgalom első írásos útmutatójában (In: Faurest, 2008) „A közösségi kert kifejezés alatt általában olyan nyitott tereket értünk, amelyekben a helyi közösség tagjai élelmiszereket vagy virágokat termesztnek.” (Holland 2004; Pudup 2008; Kingsley et al. 2009, idézi Guitart et al 2012) „A városi kertek élő zöld felületek a város szövetében, sokféle funkciót látnak el: hasznónövények termesztetők bennük, közösségi események színterei, a pihenés és rekreáció területei.” (Városi Kertek Egyesület honlapja). Leonardo Közösségi Kert szabályzatából: „A Közösségi kert a közösségépítés, öngondoskodás, környezetvédelem, -építés és kertészkedés céljából civil önszerveződés útján létrehozott és gondozott zöldtér, korlátozott használatú közkert. Elsődleges célja, hogy a közösség tagjainak életét és háztartásának fenntartását megkönnyítse, emellett hozzájárul az egészség megőrzéséhez. A Közösségi kert Parcellákból és a Közös művelésű területekből áll.”

14 American Community Gardening Association. <http://www.greenguerrillas.org/history> 2015.03.24.

15 Rosta Gábor (2013). Közösségi kertek. Szomszédsági közösségek. Városi mezőgazdaság. Városi Kertek Egyesület.

16 Rebecca Solnit (2012). *Revolutionary Plots*. In: Orion magazine. 2012 July-August. In: Polyák Levente (2012). *Közösségi urbanizmus: három kiállítás az informális új építészetéről*. In: Balkon, 2012/10. Dunakeszi: Poligráf Könyvkiadó. pp. 12-16

17 A városi kertek növelik a biológiai- lag aktív zöldterületek területét, ökológiai értékük, fontos szerepük van pl. a hőszigetek minimalizálásában, por megkötésében, stb.

18 Szerk: Christa Müller (2012). *Urban Gardening. Über die Rückkehr der Gärten in die Stadt*. 5. kiadás. München: Oekom. p 34. (fordítás: Fácányi Zs.)

19 Ludányi Ágnes (2007). *Inter- és multikulturális nevelés a pedagógusképzésben*. In: *Kompetenciaalapú programok elterjesztése a tanárképzésben* című sorozat, 1. sz. Módszertani Kiadvány. Eger: Eszterházy Károly Főiskola. http://www.hefop.ekt.hu/anyagok/inter_es_multikulturalis.htm, 2015.03.27.

20 Duden online. <http://www.duden.de/rechtschreibung/Integration> 2015.04.14.

be important locations of new urban life. (2.picture, 3.picture) *"If we only consider it as food production, the results of urban agriculture are poor"*, states Rebecca Solnit about the movement of community gardens. *"But if we consider them as catalysts of understanding, community and social transformation, these results become much more significant. City farms and gardens are unique ways of changing the world. (...) Instruments that help considering economy, scales, righteousness, joy, work, health and future."*¹⁶ Christa Müller, sociologist with definitive expertise in urban gardens, sees in the gardens' effect on the city a serious opportunity of making urban life sustainable, environmental consciousness and productive recycling.¹⁷ Characterizing the gardens she stresses that "this new type of garden intentionally puts itself in a relationship with the city, initiates conversation with it. It does not want to appear as an alternative to urbanity, or as a place of recreation from the city; its intention is to be recognized as a genuine constituent part of the city."¹⁸ Its goal is to have the city, seeing the example it set, adopt to a green, "grounded" lifestyle, and exercise the enjoyment of deceleration and local variation. As the goal of the garden city movement was more the healing of the city, it is important also in the case of community gardens, but besides city recovery, another aspect is gaining stress: the healing of the society. (4.picture, 5.picture, 6.picture)

THE INTERCULTURAL COMMUNITY GARDEN

Multiculturality and interculturality in the mirror of integration

The terms multicultural and intercultural are mostly found in education methodology in the Hungarian academic literature. Ágnes Ludányi phrases the difference briefly: *"while multiculturalism implies variety, the idea of interculturalism*

*implies social connections and communication."*¹⁹ The use of those integration terms that aim for equality of chances in different social strata or ethnic communities is also worthy to be specified. The general use of the term matches the definition of the Hungarian Concise Definitive Dictionary: *"integration is the insertion, merging or unification of different parts into a distinct, bigger whole, unity."* There is on the other hand a different approach to the term in the German Duden for example, according to which *"integration is the restoration of the whole, a unity created from different parts."*²⁰ In terms of social integration its latter interpretation is adequate, since it does not contain the necessity for assimilation and giving up oneself.²¹

The history of the intercultural garden movement and its social focus points

*"1995. Bosnian war. Families escaping from war zones live in Göttingen as well. The women gather at the Göttingen Advisory Centre for Refugees. They have a tea, tinker on table decorations, and wait for the end of the war. The social worker employed there is thinking hard how could she raise their attention. She asks a question that will later have a significant effect: "what are you missing the most here in Germany? The eyes of the refugee women kindle. Their response is obvious: "our gardens."*²²

One year later the first Göttingen Ground Rent Contract was signed, when three Bosnian, two Persian, two German, three Kurd, one Iraqi, one Ethiopian and one afghan family start producing vegetables. Tassew Shimeles, a German-Ethiopian agricultural engineer, project manager in the Office of Immigration, notices the possibilities gardens provide to refugees and immigrants, and develops the concept of the "International Garden Project".²³ In 1998 they establish the "International Gardens Association", stating that the co-operation of the project's members from different cultural circles improves

¹⁶ Solnit, Rebecca (2012). *Revolutionary Plots*. In: Orion magazine. 2012 July-August. In: Polyák Levente (2012). *Ibid*. pp. 12-16

¹⁷ *Urban gardens increase the territory of biologically active green space; they have ecological value and an important role, for example in the minimalisation of heat-spots and the binding of dust, etc.*

¹⁸ Editor: Müller, Christa (2012). *Urban Gardening. Über die Rückkehr der Gärten in die Stadt*. 5. Edition. München: Oekom. p 34. (translation: Fácányi, Zs., Pesenyánszki, B.)

¹⁹ Ludányi, Ágnes (2007). *Intercultural and multicultural education in educators training*. In: *Kompetenciaalapú programok elterjesztése a tanárképzésben*, 1. sz. Edition of methodology. Eger: Eszterházy Károly College. http://www.hefop.ektf.hu/anyagok/inter_es_multikulturalis.htm, 2015.03.27.

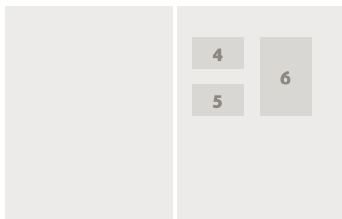
²⁰ Duden online. <http://www.duden.de/rechtschreibung/Integration> 2015.04.14.

²¹ Müller, Christa (2002). *Wurzeln schlagen in der Fremde. Die Internationalen Gärten und ihre Bedeutung für Integrationsprozesse*. München: Oekom. p.30.

²² Müller, Christa (2002). *Ibid*. p.16. (translation: Fácányi, Zs., Pesenyánszki, B.)

²³ *The demonstrated project originally used the adjective "international" which was later replaced by the term "intercultural" that projects social communication.*

4. kép/pict.:

Költöztethető, emelt ágyások / Mobil raised beds

(FORRÁS/SOURCE: PHOTO MARCO CLAUSEN, 2010.)

5. kép/pict.:

Irgylésre méltó városi minőség / Invidious urban quality

(FORRÁS/SOURCE: [HTTPS://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/87641099@N03/8023442664/IN/PHOTOSTREAM/](https://www.flickr.com/photos/87641099@n03/8023442664/in/photostream/))

6. kép/pict.:

Termelésre felhasznált városi hulladék / Planting in urban waste-materials

(FORRÁS/SOURCE: PHOTO MARCO CLAUSEN, 2010.)

esetén utóbbi értelmezése adekvát, hiszen nem tartalmazza az önfeladás és az asszimiláció szükségességét.²¹

Az interkulturális kertmozgalom története és szociális fókuszpontjai

„1995. Boszniai háború. Göttingenben is élnek a háborús területről menekült családok. Az asszonyok összejárnak a göttingeni menekültügyi tanácsadó központban. Teáznak, asztali díszeket barkácsolnak, és a háború végét várják. Az ott dolgozó szociális munkásnő tőri a fejét, hogy mivel tudná felhívni a figyelmüket felkelteni. Ekkor a következő, később jelentős hatása kérdést teszi fel: „mi hiányzik Önöknek a leginkább itt Németországban?” A menekült asszonyok szeme felcsillog. A válaszuk egyértelmű: „a kertjeink.”²²

Egy évvel később aláírják az első göttingeni telekbérleti szerződést, ahol három bosnyák, két perzsa, két német, három kurd, egy iraki, egy etióp és egy afgán családból álló közösség kezd hozzá a veteményezéshez. Tassew Shimeles, a bevándorlási központban projektvezetőként dolgozó, etióp-német származású mezőgazdasági mérnök felismeri a kertek menekültek és bevándorlók számára kínált lehetőségeit és kidolgozza a „Internacionális Kertek Projekt” koncepcióját.²³ 1998-ban megalakítják az Internacionális Kertek Egyesületet, kijelentve, hogy a különböző kultúrkörökből származó projektrésztvevők együttműködése fejleszti az interkulturális kompetenciát, a toleranciát és egymás elfogadását, a „gyökereiktől többszörösen megfosztott résztvevők számára aktív lehetőséget teremt soruk feldolgozására, a természeti és szociális környezetükkel való azonosulásra.”²⁴

A 2003-ban alapított Stiftung Interkultur Alapítvány a társadalmi

integráció újraértelmezéséhez akar hozzájárulni, vezetője Christa Müller, szociológus és publicista. A német kezdeményezéseket támogató és koordináló alapítvány kiemelt célja, hogy az interkulturális kertek tevékenységét tapasztalatcserével, tanácsadással és anyagi támogatással segítse, a projektek működését és hatását feltáró kutatásokat összefogja, saját kutatási eredményeit „Skripte zu Migration und Nachhaltigkeiten“ című sorozatban rendszeresen publikálja. Nagy jelentőséget tulajdonít a civil kezdeményezéseknek, „Do it yourself” tevékenységeknek, menekültügyi kérdésekben megmutatókozó kedvező hatásukat különösen kiemeli. Fontosnak tartja a politika és a tudomány közötti tudástranszfert, ennek érdekében képzéseket, workshopokat és konferenciákat szervez.²⁵ Müller az alábbi módon foglalja össze a kezdeményezés lényegét és értékét: „veszélyeztetett bolygón, egy információval behálózott világ demokratikus társadalmában élünk. Városmodellünk csakis olyan lehet, amely a szó legmélyebb értelmében befogadó, lakói aktív részvételét elfogadja, igényeit érzékeli; hiszen a városlakók a világ minden részéről érkezett emberek, különböző képzettséggel, különböző képességekkel, különböző vágyakkal, embertársaikkal és a természettel aktív kölcsönhatásban.”²⁶

Jelenleg Németországban az alapítvány koordinálásával, egymással aktív munkakapcsolatban közel 190 interkulturális kert működik,²⁷ a kertmodellt alkalmazzák az USA-ban, Franciaországban, Írországban, Svájcban, Ausztriában és Bosznia-Hercegovinában is.

A kertek a szociális kommunikációhoz szükséges, pártatlan helyszínt biztosítják. A föld művelése, a növények gondozása, az ezzel párhuzamosan folyama-

²¹ Christa Müller (2002). *Wurzeln schlagen in der Fremde. Die Internationalen Gärten und ihre Bedeutung für Integrationsprozesse*. München: Oekom. p. 30.

²² Christa Müller (2002). Uo. p. 16. (fordítás: Fácányi Zs.)

²³ A bemutatott projekt kezdetben az „internacionális” jelzöt használta, ezt később felváltotta a szociális kommunikációt is előrevetítő „interkulturális” fogalom.

²⁴ Tassew Shimeles (2000). *Tätigkeitsbericht. Göttingen (nem került kiadásra)*. (fordítás: Fácányi Zs.)

²⁵ Stiftungsgemeinschaft anstiftung&ertomis. <http://anstiftung.de/die-stiftung/stiftung-interkultur> 2015.03.26.

²⁶ Szerk: Christa Müller (2012). *Urban Gardening. Über die Rückkehr der Gärten in die Stadt*. 5. kiadás. München: Oekom. p. 34. (fordítás: Fácányi Zs.)

²⁷ Berliner Gartenkarte a collecting mapping initiative. <http://www.gartenkarte.de/#!forschung.md> 2015.03.26.

intercultural competence, tolerance and the acceptance of each other, and "creates an active opportunity for the participants who are multiply made rootless to be able to process their fate and identify with their natural and social environments."²⁴

The Stiftung Interkultur Foundation, established in 2003, aims to contribute to the reinterpretation of social integration; its leader is Christa Müller, sociologist and journalist. The stressed interest of the foundation, that supports and coordinates German initiatives, is to help the activity of intercultural gardens with counselling and funds, to colligate the researches concerning the projects' operation and effects, and to regularly publish its own research results in the series "Skripte zu Migration und Nachhaltigkeit". The foundation attributes great significance to civil initiatives, "Do it yourself" activities, and especially stresses the positive effects showing in refugee matters. It considers the transfer of knowledge between politics and science as important, in this interest

organizes trainings, workshops and conferences.²⁵ Müller sums the value and essence of the initiative as the following: "we live on an endangered planet, in a democratic society of a world netted by information. Our city model can only be such that, in the deepest meaning of the world, receptive, accepts the participation of its inhabitants and detects its demands, since the city dwellers are people coming from all the different parts of the world, with different qualifications, different skills, different desires, in active interaction with nature and their fellow humans."²⁶

In Germany currently there are nearly 190 intercultural gardens,²⁷ in close work relationship with each other, by the coordination of the foundation; the garden model is also applied in the USA, France, Ireland, Switzerland, Austria and Bosnia-Herzegovina.

The gardens secure an unrivalled location necessary for social communication. Working on the land, caring for the plants, and parallelly the continuous cultural events and courses mean an

²⁴ Tassew, Shimeles (2000). Tätigkeitsbericht. Göttingen (not published, translation: Fáczányi, Zs., Pesenyánszki, B.)

²⁵ Stiftungsgemeinschaft anstiftung&ertomis. <http://anstiftung.de/die-stiftung/stiftung-interkultur> 2015.03.26.

²⁶ Szerk: Christa Müller (2012). Urban Gardening. Über die Rückkehr der Gärten in die Stadt. 5. Edition. München: Oekom. p 34. (translation: Fáczányi, Zs., Pesenyánszki, B.)

²⁷ Berliner Gartenkarte: a collecting mapping initiative. <http://www.gartenkarte.de/#!forschung.md> 2015.03.26.

tosan szervezett kulturális események, tanfolyamok öntevékeny, alkotó-teremtő munkát jelentenek a résztvevőknek, de eredményeik kevésbé mérhetőek anyagi haszonként. Míg „a Nyugat-Európában szocializálódott emberek „értékét” a kereső munkához való kapcsolatok – tehát keresetük, ill. munkaviszonyaik biográfiája definiálja, ezzel ellentétben az internacionális kertek résztvevőinek önértékelését a termelő, „kétkezi” munkához való képességük és lehetőségük határozza meg. Így értéket felmutatva, valamint az „adni tudás” tapasztalatát átélve ők is embernek, a többségi társadalomhoz tartozónak érezhetik magukat.”²⁸ Az interkulturális kertek szervezői szerint eredményeik azt bizonyítják, hogy az önbizalom, az egyéni képességekre való büszkeség és a szuverenitás megélése szükséges a társadalmi integráció sikeréhez²⁹ (7. kép, 8. kép, 9. kép).

Ez a közösségi kertforma kezdetben rá van szorulva arra a kezdeményező, elméleti és gyakorlati szervező tevékenységre, amelyet jellemzően egy szociális problémákkal, kisebbségekkel foglalkozó szervezet ad meg. Az érdeklődés felkeltése, a résztvevők egymás és a városvezetés közötti érdekegyeztetése, a jogi és anyagi alap biztosítása mediátort igényel.

Az interkulturális kert gyakran az első, göttingeni kerthez hasonlóan „zárt”, azaz egy állandó közösség együttműködésére épül, de találunk jól működő, ötleteket és csatlakozókat folyamatosan befogadó interkulturális kertet is – erre példa a berlini „Prinzessingärten”, amelyet 2009-ben egy 60 éve beépítetlen területen hozott létre Marco Clausen és Robert Shaw, egy városi oktatóközpont megvalósításának szándékával.

Az interkulturális kert működése és kialakítása

A kertek működését az Internacionális Kertek Egyesület által a kezdetekben megfogalmazott elvek határozzák meg. Ennek értelmében céljuk a civil

kezdeményezés és öngondoskodás gondolatának „ébresztése”, a munkanélküliség, ill. az elmagányosodás problémáinak feloldása mindennapoknak értelmet adó, termelő munkával, részben önellátás a megtermelt zöldség, gyümölcs és fűszernövények által. Hangsúlyt kap a többségi társadalom és a kisebbséghez tartozók közötti szociális kapcsolatok kezdeményezése eltérő életfelfogásuk kölcsönös megismerése érdekében. Az elfogadó párbeszéd erősíti a pszicho-szociális biztonságérzetet, segíti a menekülttrauma feldolgozását. Szakmaorientációs tanfolyamok, gyakorlati képzések készítik elő a munkavállalást. Az interkulturális kertek információhálózatba „kötése” a tapasztalatcserén túl kiterjeszti a résztvevők aktív kapcsolatrendszerét is.³⁰ A fentiek szellemében az ágyások művelése mellett például ökológikus zöldségtermesztést bemutató képzés, nyelvi oktatás, helyismereti kurzusok, kemenceépítés, városi méhészkedés, kézműves foglalkozások szerepelnek a programkínálatban, sokféle kultúrát ötvöző rendezvényeken és ünnepségeken vehetnek részt a kertalapítók és az érdeklődők.

Az interkulturális kert legtöbb jellemzőjében nem tér el a közösségi kertek kialakításától. A területet általában a kerület, ill. városvezetés támogatásával művelik, a telek tulajdonviszonya, a használati szerződés függvényében a kertfunkció lehet ideiglenes,³¹ költöztethető, mobil ágyások alkalmazásával, vagy hosszabb távra telepített. A kertek a legtöbb esetben kerítésrel körülvett, zárt egységként működnek, amelynek szerepe a vagyonvédelem biztosítása; ez kezdetben komolyabb beruházást igényel. A bejárat kialakítása legtöbbször informatív. A közösségi élet kereteit adó bútorok, árnyékoló építmények, szerszámtárolók, főző- és tűzrakóhelyek, homokozók és mászó-kák minden kertben jelen vannak – általában egyszerű eszközökkel kialakítva. A termelő terület nagyobb része jellemzően privát ágyásokra bontott, ame-

²⁸ Christa Müller (2002). *Wurzeln schlagen in der Fremde. Die Internationalen Gärten und ihre Bedeutung für Integrationsprozesse*. München: Oekom. p. 35. (fordítás: Fáczy Zs.)

²⁹ Christa Müller (2002). Uo. p. 46.

³⁰ Christa Müller (2002). Uo. p. 18.

³¹ Ideiglenes területhasználatról bővebben: Sipos Andrea (2014). *A Nyugati Grund átmeneti hasznosítása*. In: 4D: Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat. 2014. 35. sz. pp. 36-47.

unprompted, productive-creative work for its participants, but their results are less detectable as material profit. While "in Western Europe the "value" of socialized people is defined by their relationship to work (their salaries and the biographies of their labor relations); among the participants of the international gardens on the contrary, the self-evaluation is determined by their ability and opportunity of productive, "manual" labor. Thus by showing value and experiencing "the ability to give", they are able to feel human, as a part of the majority society."²⁸ According to the organizers of intercultural gardens, their results prove that experiencing self-confidence, sovereignty, and pride of one's individual skill is necessary for the success of social integration.²⁹ (7.picture, 8.picture, 9.picture)

This community garden form used to be reliant on those initiative, theoretical and practical organizational activities that are characteristically given by an organization that is concerned with social problems or minorities. The raising of interest, the negotiations between the participants and municipalities, and the provision of legal and economic base needs a mediator.

The intercultural garden is often "closed", resembling the first Göttingen garden, so it is based on the cooperation of a permanent community, but we can find well-operating gardens that admit ideas and joiners alike; an example to this is the "Prinzessinengärten" of Berlin, which was established on a territory unbuilt for 60 years, by Marco Clausen and Robert Shaw, with the intention of accomplishing and urban educational center.

The establishment and operation of the intercultural garden

The operation of the gardens is governed by the principles initially established by the International Gardens Association. In that sense their purpose is to "raise" the thought of self-provision and

civil initiative, and to resolve the problems of unemployment and isolation with a productive work that gives a purpose to the everyday, and partly to achieve self-sufficiency with the grown vegetables, fruits and spices. The initiation of social connections between the majority society and members of minorities also gets stressed in order to get to know each other's different views of life, mutually. Acceptive conversation strengthens the psycho-social feeling of security and helps recovery from the refugee-trauma. Professional orientation courses and practical trainings prepare employment. "Binding" the intercultural gardens into an information network extends the participants' active relationship systems outside of experience exchange.³⁰ In the manner of this, outside of the cultivation of the beds there are courses of ecological vegetable production; languages, local knowledge, furnace building, urban apiary, artifice and craftsmanship, and the founding members (and interested people alike) can take part in programs and celebrations with a diverse culture.

The intercultural garden, in most of its attributes, does not differ from the layout of community gardens. The area is cultivated with the support of the district or the municipality. The ownership of the building plot can be temporary,³¹ moveable (by applying mobile beds), or permanently planted, depending on the contract of usage. The gardens are most often fenced and function as a closed unit, with the purpose of property security; this initially needs a more serious investment. The layout of the entrance is most usually informative. In every garden are found those instruments that form the basis of social life, like furniture, shading objects, tool containers, cooking and campfire spots, sand pits and monkey bars; most usually configured by simple instruments. The bigger part of the crop land is characteristically divided into private beds which enable individual design,

²⁸ Müller, Christa (2002). *Ibid.* p. 35. (translation: Fácányi, Zs., Pesenyánszki, B.)

²⁹ Müller, Christa (2002). *Ibid.* p. 46.

³⁰ Müller, Christa (2002). *Ibid.* p. 18.

³¹ More about temporary territory usage: Sipos Andrea (2014). *The temporary utilization of the Nyugati Grund. In: 4D: Tájépitészeti és Kertművészeti Folyóirat. 2014. 35. sz. pp. 36-47.*

lyek az individuális kialakítást, a saját természettel büszkélkedést, a folytonos tapasztalatcserét teszik lehetővé. Közös fűszernövény-, ill. virágskert gyakran megjelenik. Az ágyások kialakítása függ a terület adottságaitól, ahol a talaj minősége nem teszi lehetővé a közvetlen, szabadföldes művelést, emelt ágyásokat, vagy ültetésre alkalmas mobil tartályokat, zsákokat használnak. A közösségi kertekben a vegyszermentes művelés a jellemző, ezen túl az újrahasznosítás, a komposztálás, az esővízgyűjtés helyei, alternatív energiát hasznosító berendezések is általánosak.

Az interkulturális kert is közösségi kert, ám a közösség összetételében és az együttműködés céljában speciális. Gyakran szélesebb a felkínált programok skálája, amelyhez indokolt lehet a közösségi terek igényesebb kiépítése és egész évben lehetséges használata. A kertek alapvető tulajdonsága az egyszerűség. Kezdetben igényelhet beruházást, ám üzemeltetése a későbbiekben javarészt a közösség által biztosítható (1.kép).

KÖVETKEZTETÉSEK – AZ INTERKULTURÁLIS KERT LEHETŐSÉGE MAGYARORSZÁGON

A magyar szaknyelv számára az interkulturális kerttípust K. Faurest,³² S. Halder³³ és a KÉK³⁴ közösségi kert meghatározását kiemelve, gyakorlatát áttekintve következőképp definiáljuk: Az interkulturális kert egy olyan városi, legtöbbször korlátozott használatú közkert, melynek elsődleges célja városi kisebbségek szociális integrációjának elősegítése a közösségépítés, a kertészkedés, a környezetvédelem és -építés, valamint az öngondoskodás által. A kerttípus városi termőterülettel, társadalmi és kulturális erőforrásokkal egyaránt gazdálkodik, helyszínt és teret ad az együttműködésre, a résztvevők egyenrangú, egymást elfogadó közösséget alkotnak. Az interkulturális kert működését a közösségi, szomszédosági összefogás, a tudásátadás és a tudatformálás határozza meg - szociális, kulturális, környezetpszichológiai, pedagógiai és politikai hatása jelentős.

32 Ideiglenes területhasználatról bővebben: Sipos Andrea (2014). A Nyugati Grund átmeneti hasznosítása. In: 4D: Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat. 2014. 35. sz. pp. 36-47.

33 Ideiglenes területhasználatról bővebben: Sipos Andrea (2014). A Nyugati Grund átmeneti hasznosítása. In: 4D: Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat. 2014. 35. sz. pp. 36-47.

34 Kortárs Építészeti Központ Alapítvány (2012). A Leonardo Kert Közösségi Kert Szabályzata. http://kozosssegikertek.hu/wp-content/uploads/2012/05/Leonardo_Szabalyzat_120516.pdf 2014.04.20.

8

7

9

7. kép/pict.:

Minta / Sample
(FORRÁS/SOURCE:
PHOTO MARCO
CLAUSEN, 2010.)

8. kép/pict.:

Magabiztosság /
Self-confidence
(FORRÁS/SOURCE:
PHOTO MARCO
CLAUSEN, 2010.)

9. kép/pict.:

Biztonságban a
kertben
„Prinzessingärten”
Berlin / Feel secure in
the garden
„Prinzessingärten”
Berlin
(FORRÁS/SOURCE:
[HTTPS://WWW.
FLICKR.COM/
PHOTOS/39367406@
N04/5340883176/IN/
PHOTOSTREAM/](https://www.flickr.com/photos/39367406@N04/5340883176/in/photostream/))

boasting about own harvests and the constant exchange of experiences. Collective spice and flower gardens appear often. The design of the beds depends on the makings of the area, where the quality of the soil doesn't enable direct, free-ground cultivation, raised beds, bags or mobile containers that are suitable for planting are used. Unchemicalized production is characteristic of the community gardens, as well as recycling, decomposing and rain-water gathering; equipment that utilizes alternative energy is also ordinary.

The intercultural garden is a community garden too, but special in the composition of community and the purpose of cooperation. The range of offered programs is also wider, to which a more ambitious community space design and the all-year ability of usage can be justified. A vital feature of the gardens is simplicity. In the beginning they can apply for investment, but later the maintenance can mostly be covered by the community.

CONCLUSIONS - THE POSSIBILITY OF THE INTERCULTURAL GARDEN IN HUNGARY

For Hungarian terminology, highlighting the definitions of K. Faurest,³² S. Halder,³³ the KÉK³⁴ and reviewing their practice, we hereby define the intercultural garden type as the following: the intercultural garden is an urban, most often limited-use common garden that's primary purpose is the social integration of urban minorities by community building, gardening, environmental protection, environment building and self-provision. The garden type manages urban crop land as well as social and cultural resources, gives location and ground for cooperation; the participants form an equal, accepting community. The operation of the intercultural garden is determined by joint community-neighborhood effort, knowledge sharing and knowledge shaping, its social, cultural, environmental-psychological, pedagogical and political effects are significant.

32 Faurest, Kristin (2007). *Community-supported Green Spaces as an Urban Revitization Model for Budapest*. Budapest Corvinus University, Landscape -architecture and Decision Supporting Systems: PhD thesis.

33 Halder, Severin (2009). *Gärten der Gerechtigkeit? Die politische Ökologie der Favelagärten von Rio de Janeiro*. Eberhard-Karls-Universität Tübingen, Geographisches Institut: Thesis.

34 KÉK: Hungarian Contemporary Center of Architecture (2012). *Community garden rules of the Leonardo Garden* http://kozosssegikertek.hu/wp-content/uploads/2012/05/Leonardo_Szabalyzat_120516.pdf 2014.04.20.

Amikor az interkulturális közösségi kert budapesti létjogosultságát vizsgáljuk, közelíthetünk a fővárosi zöldterületek helyzete felől. Az Integrált Településfejlesztési Stratégia összegzése szerint „a zöldfelületek között kiemelten fontosak a közcélú zöldterületek. Budapesten az egy főre jutó zöldterületek (közparkok, közkertek) nagysága 5m², szemben az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által ajánlott 9 m²/fő értékkel. Ugyanakkor az alacsony zöldterületi ellátottság mellett a különböző közparkok térbeli eloszlása is egyenetlen. Az alacsony zöldterületi ellátottság, az elégtelen minőség, illetve a kor igényeit nem kielégítő funkciókínálat miatt a zöldterületek nem töltik be kondicionáló, rekreációs, pszichésmentális szerepüket.”³⁵ A forráshiányos zöldfelület-gazdálkodás miatt is kifo-gásolható minőségű és funkciójú közcélú zöldterületek fenntartható, igényes alternatívájának tartjuk a közösségi kert lakossági részvétellel támogatott, szociális problémákat is felvállaló interkulturális műfaját. Alkalmazásuk a különösen átlag alatti zöldterület-ellátottsággal rendelkező kerületekben kiemelten indokolt, amelyek gyakran kis lakásméretekkel, a társadalmi kisebbséghez tartozók és az alacsony jövedelmű, szociális támogatásra szoruló lakosok magas arányával jellemezhetőek.

Az interkulturális kertmodell széles társadalmi körben alkalmazható – eredeti célja a bevándorlók, nemzetiségi, kulturális kisebbségben lévők és a többségi társadalom közti kapcsolatteremtés. A feloldásra szoruló társadalmi egyenlőtlenségek lehetnek a nemzeti és kulturális hovatartozás szerintiekén túl az iskolázottság, foglalkoztatottság, ill. fogyatékoság által meghatározottak is, melyek szintén eltérő családstruktúrákat, életmódot, ill. kisebbségi-többségi feszültséget eredményeznek. Magyarország európai viszonylatban hagyományosan nem szerepelt a migrációs célországok között, társadalmi és gazdasági integráció hiánya jelenleg a roma lakos-

ság esetén kiemelten szembetűnő.³⁶ A roma népesség integrációjának érdekében tett európai, nemzeti és helyi szintű erőfeszítések jelentősek, például értékű az Európai Regionális Fejlesztési Alap és a tagállamok közös finanszírozásában megvalósuló, európai fenntartható városfejlesztést segítő tapasztalatcserét támogató URBACT program ROMA-NET projektje. A 2015-ben lezárult II. ciklus budapesti akciócsoportja által koordinált ROMA-NET projektje³⁷ a roma népesség integrációjára fókuszált, kiemelt prioritásai voltak az aktív munkaerőpiaci befogadást segítő oktatás-képzés, valamint az önszorgó kezdeményezések fejlesztése.³⁸ Az akcióterv illeszkedik az Európai Unió által kidolgozott Nemzeti Felzárkózási és Roma Stratégia alapértékeihez, tágabb értelemben pedig annak Európa 2020 keretrendszeréhez, az „intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés” célzó prioritásához. Az ágazati és horizontális célok és az ezeket szolgáló konkrét beavatkozások pedig a ma érvényes Fővárosi Települési Esélyegyenlőségi Program cselekvési tervével is összhangban állnak.

Az interkulturális kertmodell alkalmazásának budapesti feltételeit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy társadalmi szükség szerűsége a roma lakosság integrációja céljából van. A ROMA-NET projektet kidolgozó szervezeti és civil rendszer számára az interkulturális kertmodell jól használható, gyakorlati eszközt jelenthet, a roma kisebbséghez tartozók társadalmi integrációjának helyszíne lehet. Az interkulturális kertmodell illeszkedik Budapest 2030 Hosszú Távú Városfejlesztési koncepciójának célkitűzéseivel is, a szükséges városfejlesztési területek rendelkezésre állnak – akár állandó, önkormányzat által támogatott funkció, akár átmeneti területhasználat helyszínként. Az igényeknek megfelelő potenciális helyszínek felméréséhez érdekes lehet a KÉK „Lakatlan” projektjének közösségi térképének³⁹ használata a „város lakatlan tereit láthatóvá tévő” programjára.

35 Integrált Településfejlesztési Stratégia 2020 (2014). Megalapozó munkarész.

36 A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a Magyarországon élő kisebbségek roma, német, román, horvát és szlovák hazai nemzetiségekhez tartoznak. Budapesten a lakosság 3,47%-a hazai, 1,54%-a távolabbi, uniós kívüli nemzetiségű. A fővárosiak 17,46%-a azonban nem nyilatkozott nemzetiségi hovatartozásáról.

37 Budapest Esély Nonprofit Kft (2012). Roma-Net. Roma lakosság integrációja. Helyi akcióterv / Local Action Plan. Budapest: URBACT

38 Az akcióterv illeszkedik az Európai Unió által kidolgozott Nemzeti Felzárkózási és Roma Stratégia alapértékeihez, tágabb értelemben pedig annak Európa 2020 keretrendszeréhez, annak „intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés” célzó prioritásához. Az ágazati és horizontális célok és az ezeket szolgáló konkrét beavatkozások pedig a ma érvényes Fővárosi Települési Esélyegyenlőségi Program cselekvési tervével is összhangban állnak. Európai Bizottság (2011). A bizottság közleménye a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának.

39 KÉK „Lakatlan” projektjének közösségi térképe, <https://lakatlan.crowdmap.com/>, 2015.06.25.

When we examine the intercultural community garden's right for existence in Budapest, we can approach the topic from the conditions of the green areas of the capital. According to the summary of the Integrated Settlement Development Strategy, "the public purpose green areas are especially important among green spaces. The size of per capita green areas in Budapest (parks, public gardens) is 5m², against the 6m² value recommended by the World Health Organization (WHO). Next to the low supply of green spaces the territorial placement of different public parks is also uneven at the same time. The green areas do not fulfill their conditioning, mental-psychological, recreational role due to the low supply of green spaces, the insufficient quality and the function-supply that is unable to match the demands of the age."³⁵

We consider the intercultural type of community gardens, which is supported by residents' participation and is undertaking social problems, as a sustainable, tasteful alternative to the substandard function and quality public green spaces due to resourceless green surface management. Its application is especially justified in districts with below average green space supply, which districts can be characterized by often small habitation sizes with a big proportion of members of social minorities and low income inhabitants who rely on social benefits.

The intercultural garden model can be applied in a wide social circle; its original purpose is establishing connection between immigrants, members of cultural and ethnic minorities and the majority society. Social disparities in need for resolution could also be (outside the levels of national and cultural belonging) education, employment and handicap, which result in different family structure, lifestyle or minority-majority tension. Hungary on a European scale is traditionally not among the migrational destinations, the lack of social and economic integration is most visible in case of the Roma population.³⁶ The European,

national and local efforts in the interest of the integration of the Roma population are significant, the ROMA-NET project of the URBACT program (supporting the exchange of experience helping the European sustainable city development), realized by the joint funding of the European Regional Development Fund and the member states, is exemplary. The ROMA-NET project³⁷ of the II. Cycle (ending in 2015) coordinated by the action committee of Budapest focused on the integration of the Roma population, its top priorities were education and training helping entry to the active workforce market, and the development of self-help initiatives.³⁸ The action plan fits into the principles of the National Adjustment and Roma Strategy (elaborated by the European Union), and in a broader sense to its Europe 2020 framework, with the goal priority of "intelligent, sustainable and inclusive growth". The branched and horizontal goals, with the factual interventions serving these, are in synergy with the Metropolitan Locality and Equality of Chances Program's action plan.

Examining the Budapest conditions of the application of the intercultural garden model, we can note that its social necessity is mainly in the integration of the Roma population. For the organizational and civilian system that developed the ROMA-NET project, the intercultural garden model is a well usable practical instrument, could be the location of the integration of those who belong to the Roma minority. The intercultural garden model also fits in the goals of the Budapest 2030 Long Term City Development concept; the necessary areas of city development are available, either as a permanent, municipally supported function or as a location of temporary space usage. To recognize the locations appropriate for the demands, the use of the community map³⁹ of KÉK's "Uninhabited" project and joining the program (that also provides a possibility to report uninhabited areas) making "the

35 *Integrated Urban Development Strategy 2020 (2014). Foundational work part.*

36 *According to the data of the 2011 census, Hungarian minorities belong to the Roma, German, Romanian, Croatia and Slovakian local ethnicities. In Budapest 3.47% is of local, 1.54% is of more distant nationality, outside of EU. 17.46% of the residents of the capital did not declare a national membership.*

37 *Budapest Esély Nonprofit Kft (2012). Roma-Net. The integration of the Roma population / Local Action Plan. Budapest: URBACT*

38 *The action plan fits into the principles of the National Adjustment and Roma Strategy (elaborated by the European Union), and in a broader sense to its Europe 2020 framework, with the goal priority of "intelligent, sustainable and inclusive growth". The branched and horizontal goals, with the factual interventions serving these, are in synergy with the Metropolitan Locality and Equality of Chances Program's action plan. European Commission (2011). The Commission's statement to the Council, the Economic and Social Commission and the Regions' Commission.*

39 *KÉK „Uninhabited” project's community map, <https://lakatlan.crowdmap.com/>, 2015.06.25.*

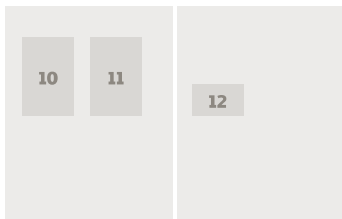
hoz való csatlakozás, amely üres telkek bejelentését is lehetővé teszi. A budapesti közösségi kerteket szervező két jelentős szellemi műhely, a Kortárs Építészeti Központ és a Városi Kertek Egyesület eredményeire, a sikeres társadalmi mediáció gyakorlatára a mülleri értelemben integráló, a képességeket felszínre hozó interkulturális kertmodell támaszkodni tud. A Városi Kertek Egyesület által szervezett közösségi kertek hagyományos tájépítészeti tervezőjeként jelenik meg a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kara, a tájépítész képzés műhelyhetének feladataként készített hallgatói tervek számos budapesti közösségi kert kialakítása során megvalósulhattak, szerzett tapasztalataik tovább hasznosíthatóak (10. kép, 11. kép).

A városi élet kritikájaként elmondhatjuk, hogy beépítésre váró városi parlagterületek, kihasználatlan és gazdátlan szabad- és zöldterületek új, kreatív megoldási sémákat követelnek; aktív városi közösség kevés van; a városban

közlekedők próbálnak tudomást sem venni a társadalom peremére szorultak helyzetéről, mert érdemben segíteni ritkán tudnak. Szükség van tehát a szociális érzékenységet finomabbra hangoló, gyakorlati megoldást kínáló, moderált városfejlesztési kezdeményezésekre.⁴⁰

Az interkulturális kertgondolat erőssége, hogy összeköti a városi szegregáció által érintett diszciplínák elméletét, gyakorlatban megvalósítja a társadalmi integrációt célzó szociológiai, pedagógiai, környezetpszichológiai, tájépítészeti, építészeti, városrendezési és -gazdálkodási megoldásokat; ötvözi szempontrendszerüket és konkrét helyszínt teremt a multidiszciplináris együttműködésre. Az érintett szakterületek releváns eredményeit áttekintve megállapíthatjuk, hogy Budapesten ezen együttműködés szükségyszerűsége, feltételei és aktív szereplői adottak, de az interkulturális kertmodell megvalósítása az együttműködés generálását igényli (12. kép). ●

40 Javasolt, gyakorlati alkalmazást segítő irodalom: Szerk: Severin Halder, Dörte Martens, Gerda Münnich, Andrea Lassalle, Thomas Aenis, Eckhard Schäfer (2014). *Wissen wuchern lassen. Ein Handbuch zum Lernen in urbanen Gärten*. Neu-Ulm: AG Spak.
Szerk: Christa Müller (2012). *Urban Gardening. Über Rückkehr der Gärten in die Stadt*. 5. kiadás. München: Oekom.
Christa Müller (2002). *Wurzeln schlagen in der Fremde. Die Internationalen Gärten und ihre Bedeutung für Integrationsprozesse*. München: Oekom.
Rosta Gábor (2013). *Közösségi kertek. Szomszédsgai közösségek. Városi mezőgazdaság*.
Szerk: Szilvási Léna (2008). *Módszerek hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikerességének segítésére. Egyenlőtlenségek hatása a gyerekek fejlődésére. Szöveggyűjtemény. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhatalmi Társaság.*

10. kép/pict.:

A „Leonardo” közösségi kert Budapest / The „Leonardo” community garden in Budapest (FORRÁS/SOURCE: PHOTO FÁCZÁNYI ZSUZSA, 2014.)

11. kép/pict.:

A „Békási Kert” Budapest / ”Békási kert” Budapest (FORRÁS/SOURCE: PHOTO REITH ANITA, 2012.)

12. kép/pict.:

Közösen, Berlin 2012. / Common, Berlin 2012. (FORRÁS/SOURCE: [HTTPS://WWW.FLICKR.COM/PHOTOS/39367406@N04/7523258004/IN/PHOTOSTREAM/](https://www.flickr.com/photos/39367406@N04/7523258004/in/photostream/))

uninhabited locations of the city visible” could be interesting. The intercultural garden model, that is integrating in the müller sense and makes the skills surface, can rely on the practice of successful social mediation and the results of the two intellectual workshops organizing Budapest’s gardens, the Kortárs Építészeti Központ (Hungarian Contemporary Center of Architecture) and the Városi Kertek Egyesület (Hungarian Urban Gardens Association). The Faculty of Landscape Architecture of the Budapest Corvinus University appears as the „traditional” landscape architecture designer of community gardens organized by the Városi Kertek Egyesület; students’ plans that were designed as tasks of the workshop week of the landscape architecture training could become reality in the designs of numerous community gardens in Budapest, the acquired experience can be used further. (10.picture, 11.picture)

As a criticism of urban life we can say that the unbuilt urban fallows, unused and ownerless free and green spaces

demand new, creative solution schemas; there are only a few active urban communities; pedestrians of the city try not to notice the situation of those on the edge of the society, as their help rarely has merit. Thus there is a necessity for moderate city development initiatives that offer practical solutions and fine tune social sensitivity.⁴⁰

The strength of the intercultural garden idea is that it connects the disciplines concerned with urban segregation, it achieves the sociological, pedagogical, environmental-psychological, landscape architectural, architectural and city economics and management solutions setting social integration as a goal in practice; it synergizes their system of standpoints, and creates a factual location of multidisciplinary cooperation. Reviewing the relevant discoveries of the concerned disciplines we can state that the necessity of such cooperation in Budapest and its conditions, active participants are given, but the realization of the intercultural garden model requires the generation of cooperation. (12.picture) ●

40 Recommended literature helping practical application:
 Editors: Halder, Severin; Martens, Dörte; Münnich, Gerda; Lassalle, Andrea; Aenis Thomas; Schäfer, Eckhard (2014). *Wissen wuchern lassen. Ein Handbuch zum Lernen in urbanen Gärten.* Neu-Ulm: AG Spak.
 Editors: Müller, Christa (2012). *Urban Gardening. Über Rückkehr der Gärten in die Stadt.* 5. Edition. München: Oekom.
 Müller, Christa (2002). *Wurzeln schlagen in der Fremde. Die Internationalen Gärten und ihre Bedeutung für Integrationsprozesse.* München: Oekom.
 Rosta, Gábor (2013). *Community gardens. Neighbourhood communities. Urban agriculture.* Budapest: Városi Kertek Egyesület (Hungarian Urban Gardens Association).
 Editor: Szilvási, Léna (2008). *Methods for the assistance in order of successfullness of socially disadvantaged pupils. Influence of inequality on development of the children.* Chrestomathy. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság.

